

Katowice, 18 sierpnia 2025 r.

dr hab. prof. UŚ Tomasz Kubin
Instytut Nauk Politycznych
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Śląski w Katowicach

RECENZJA
pracy doktorskiej

magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek

pt. DEMOKRATYZACJA I SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE
W RELACJACH UNIA EUROPEJSKA – PAŃSTWA AMERYKI ŁACIŃSKIEJ
W LATACH 2000-2024

Promotor: prof. UAM dr hab. Beata Przybylska-Maszner

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa

Działając na podstawie art. 190 ust. 2-4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst jednolity Dz. U. z 2023, poz. 742) oraz na podstawie uchwały Rady Naukowej Dyscyplin: nauki o polityce i administracji oraz nauki o komunikacji społecznej i mediach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, niniejszym przedstawiam recenzję pracy doktorskiej Pani **magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek** pt. *Demokratyzacja i społeczeństwo obywatelskie w relacjach Unia Europejska – państwa Ameryki Łacińskiej w latach 2000-2024*, której promotorem jest Pani **prof. UAM dr hab. Beata Przybylska-Maszner**.

Zasadność i oryginalność tematu rozprawy

Tytuł pracy doktorskiej, przygotowanej przez panią magister Aleksandrę Adamiszyn-Kontek, to *Demokratyzacja i społeczeństwo obywatelskie w relacjach Unia Europejska – państwa Ameryki Łacińskiej w latach 2000-2024*. Tak określony temat można uznać za istotny i bardzo ciekawy. Od utworzenia w latach 50. XX wieku Wspólnoty Europejskie (WE) skupiały tylko państwa demokratyczne a warunkiem koniecznym przystąpienia do WE było m.in. funkcjonowanie demokratycznego systemu politycznego. Od spotkania Rady Europejskiej w Kopenhadze w czerwcu 1993 r. stabilność instytucji gwarantujących demokrację jest jednym z tzw. kryteriów kopenhaskich, które muszą spełniać państwa aspirujące do członkostwa w UE. Różnego rodzaju regulacje prawne sprzyjające i wzmacniające demokratyczne systemy polityczne oraz rozwój społeczeństwa obywatelskiego w państwach członkowskich przyjmowane są szczególnie od utworzenia UE na mocy traktatu z Maastricht – zarówno na poziomie prawa pierwotnego (kolejne traktaty rewizyjne), jak i w wielu aktach prawa pochodnego. Wzmacnianie demokracji i społeczeństwa obywatelskiego jest także bardzo istotnym aspektem działania UE i jej instytucji, organów i agend oraz wspólnych polityk UE. Demokracja jest jedną z wartości, na których opiera się funkcjonowanie UE (art. 2 TUE, art. 9-12 TUE). Tak szeroko zakrojone działania prodemokratyczne UE (WE) powodują, że organizacja ta stała się bardzo istotnym – w praktyce najważniejszym – podmiotem wzmacniającym demokrację w Europie. Jak pokazują doświadczenia od lat 70. XX wieku (proces akcesyjny Grecji), perspektywa członkostwa we Wspólnotach (UE), a później już samo członkostwo, były niezwykle istotnymi czynnikami wpływającymi na konsolidację ustroju demokratycznego w państwach, które przeszły transformację od ustrojów autorytarnych do demokratycznych. Można chyba sformułować tezę, że przy słabości tożsamości UE (WE) w zakresie polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony, to właśnie polityka rozszerzenia – z jej kluczowym komponentem „wymuszania” przestrzegania zasad charakterystycznych dla ustroju demokratycznego – stała się najskuteczniejszą polityką oddziaływania UE (WE) na jej bezpośrednie sąsiedztwo. Oczywiście można stawiać w tym kontekście bardzo poważne i ciekawe problemy, jak np. kwestia tzw. deficytu demokracji w funkcjonowaniu samej UE, skuteczności instrumentów mających gwarantować poszanowanie demokracji w państwach, które już są członkami UE czy też nieskuteczności działań UE wobec państw, które nie mają zamiaru do UE przystąpić. I te zagadnienia są przedmiotem badań od dawna. Ale w opinii niżej podpisanego, przy wszystkich i licznych słabościach działania UE w tym zakresie, wspieranie demokracji i roz-

woju społeczeństwa obywatelskiego jest jednym z najważniejszych elementów tzw. *soft power* UE. Tym istotniejszym, że tzw. *hard power* UE niemal nie posiada.

Ale czy ten wymiar *soft power* UE jest skuteczny i działa na państwa, które do UE nigdy nie przystąpią? Które są bardzo oddalone od Europy i które wprowadzie mają liczne, słabsze lub silniejsze, powiązania z państwami UE, ale które jednak *de facto* znacznie bardziej są w strefie wpływów USA? To właśnie jest przedmiotem zainteresowania i badań Autorki recenzowanej pracy. Biorąc pod uwagę zarysowany kontekst, tzn. znaczenie zasad demokracji i społeczeństwa obywatelskiego w funkcjonowaniu UE, przedmiot zainteresowania Doktorantki należy uznać za bardzo ważny i ciekawy i zasługujący na zbadanie. Zakres czasowy to pierwsze ćwierćwiecze XXI wieku a więc okres współczesny, pozwalający ocenić, na ile aktualnie posiadane przez UE instrumenty oddziaływania w zakresie wpływania na wzmacnianie demokracji i społeczeństwa obywatelskiego są skuteczne. Badania w tym zakresie mogą mieć znaczenie nie tylko teoretyczne i przyczynić się do poszerzenia naszej wiedzy i lepszego zrozumienia i oceny skuteczności działań UE w ww. sferze, ale również praktyczne. Ich rezultatem mogą bowiem być oceny, wnioski czy sugestie, które mogłyby zostać wykorzystane w praktyce.

Dlatego temat recenzowanej pracyw opinii niżej podpisanego należy uznać za istotny i bez wątpienia wart tego, aby podjąć go w rozprawie doktorskiej. Zdefiniowany przez Panią magister Aleksandrę Adamiszyn-Kontek temat, osadzony w odpowiednich ramach teoretycznych dotyczących badań nad integracją europejską (działania zewnętrzne UE, polityki publiczne UE) i sytuujących się w dyscyplinie nauki o polityce i administracji (zagadnienia dotyczące funkcjonowania systemów politycznych, demokratyzacji, społeczeństwa obywatelskiego) oraz postawione cele badawcze można uznać za zagadnienie oryginalne, które nie zostało jeszcze wyczerpująco przedstawione w literaturze przedmiotu. Realizacja wskazanych we wstępie recenzowanej pracy celów badawczych wniesie wkład w stan wiedzy w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Cel i założenia metodologiczne rozprawy

Przedmiot badań, cele pracy, pytania badawcze, hipotezy oraz wykorzystane metody badawcze Pani magister Aleksandra Adamiszyn-Kontek zawarła we wstępie swojej pracy (s. 11-29). Zakres czasowy badań(lata 2000-2024) określony został już w tytule rozprawy. Można go uznać za zasadny chociaż szkoda, że Autorka nawet krótko nie wyjaśniła dlaczego przyjęła

takie ramy czasowe badań. Co więcej, w tytule rozdziału czwartego jest inny zakres czasowy (2000-2020) a we wstępie, w miejscu, w którym Doktorantka omawia strukturę pracy, mowa jest w odniesieniu do rozdziału czwartego o latach 2000-2022 (s. 26). Warto te nieścisłości uporządkować.

Główny cel badawczy swojej pracy Autorka wskazała na s. 13: „ukazanie oddziaływania Unii Europejskiej na proces demokratyzacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w państwach Ameryki Łacińskiej. Istotnym elementem jest również przedstawienie roli procesów integracyjnych zachodzących w regionie, jako czynników sprzyjających demokratyzacji i rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego”. Tak określony główny cel badań można ocenić pozytywnie – dotyczy on bezpośrednio tematu pracy a jej struktura i treść są do niego adekwatne. Warto jednak poczynić tutaj pewną uwagę dotyczącą pojęcia „oddziaływania”. Chodzi o to, że w naukach społecznych badanie „oddziaływania” (a także np. „wpływu”, „znaczenia”) jest tyleż ciekawe i kuszące, co trudne. Aby bowiem przeprowadzić takie badania i uzyskać wyniki niebudzące żadnych wątpliwości, musielibyśmy mieć możliwość porównania sytuacji, w której jakieś badane czynniki, działania, polityka, aktywność itp. występują, z sytuacją, w której – w tym samym czasie i *ceteris paribus* – ww. okoliczności nie występują. W interesującym nas przypadku chodziłoby o porównanie tego, jak funkcjonowała demokracja i społeczeństwo obywatelskie w państwach Ameryki Łacińskiej bez jakiegokolwiek oddziaływania na te sfery UE oraz z takim oddziaływaniem. Z oczywistych względów nie jest to możliwe. Uwaga ta nie stanowi jakiegoś zarzutu wobec recenzowanej pracy ale ma charakter bardziej ogólny bowiem dotyczy nauk społecznych w ogóle. Przy takim określaniu celu badań warto jednak zaznaczyć, że ma się świadomość owej trudności.

Z tytułem pracy oraz głównym jej celem bezpośrednio związane jest główne pytanie badawcze, które Autorka sformułowała na stronie 14: „w jaki sposób idea demokratyzacji oraz rozwój społeczeństwa obywatelskiego są uwzględniane w relacjach pomiędzy państwami Ameryki Łacińskiej a Unią Europejską?”

Oprócz ww. celu głównego badań, Pani mgr Aleksandra Adamiszyn-Kontek sformułowała także cztery cele szczegółowe (s. 13-14) swojej pracy. Są to:

- „1. Analiza ewolucji stosunków między Unią Europejską a państwami Ameryki Łacińskiej w latach 2000-2024 w celu identyfikacji głównych kierunków, etapów oraz mechanizmów współpracy;
2. ocena oddziaływania polityk Unii Europejskiej na procesy demokratyzacyjne oraz rozwój społeczeństwa obywatelskiego w państwach Ameryki Łacińskiej, z uwzględnieniem działań: instytucjonalnych, programowych oraz normatywnych;

3. analiza skuteczności europeizacji *ad extra* w kontekście relacji UE z Ameryką Łacińską poprzez zbadanie zależności między skalą działań oraz poziomem wsparcia finansowego Unii, a intensywnością oddziaływania w zakresie promowania wartości demokratycznych i wspierania społeczeństwa obywatelskiego;
4. szczegółowa ocena efektywności współpracy w trzech grupach państw, w zależności od ich poziomu rozwoju”.

Mgr Aleksandra Adamiszyn-Kontek postawiła (s. 14) również pięć szczegółowych pytań badawczych:

1. „Jakie czynniki miały wpływ na przekształcenie stosunków między Unią Europejską i państwami Ameryki Łacińskiej w latach 2000-2024?
2. W jaki sposób UE promuje ideę demokratyzacji oraz wspiera rozwój społeczeństwa obywatelskiego w państwach regionu Ameryki Łacińskiej?
3. Jak należy oceniać działania Unii Europejskiej mające na celu rozwój społeczeństwa obywatelskiego i szerzenie idei demokratyzacji w państwach Ameryki Łacińskiej?
4. Na ile skuteczna jest europeizacja *ad extra* w kontekście relacji UE z Ameryką Łacińską?
5. W jaki sposób kształtuje się efektywność współpracy Unii Europejskiej z państwami Ameryki Łacińskiej w zależności od ich poziomu rozwoju?”

Tak określone cele szczegółowe oraz szczegółowe pytania badawcze zostały sformułowane poprawnie. Pozostają one w bezpośrednim związku zarówno z tytułem całej pracy, jak i jej głównym celem; osiągnięcie celów szczegółowych oraz odpowiedzi na ww. pytania badawcze powinno pomóc w realizacji wskazanego celu głównego. Przy czym w odniesieniu do celu szczegółowego 3 i 4 oraz pytań 4 i 5 można sformułować to samo zastrzeżenie jak w odniesieniu do celu głównego pracy.

W ramach celów badawczych pracy Autorka postawiła (s. 14-15) także pięć hipotez badawczych:

- „H1. Relacje między Unią Europejską a państwami Ameryki Łacińskiej od 2000 roku charakteryzują się stopniową intensyfikacją, zarówno w wymiarze instytucjonalnym, jak i programowym, ze wzrastającym naciskiem na kwestie demokratyzacji i społeczeństwa obywatelskiego.
- H2. Unia Europejska konsekwentnie promuje wartości demokratyczne i rozwój społeczeństwa obywatelskiego w państwach Ameryki Łacińskiej, głównie poprzez instrumenty polityki zagranicznej, programy wsparcia oraz pomoc rozwojową.
- H3. Działania Unii Europejskiej przyczyniają się do wzmocnienia struktur społeczeństwa obywatelskiego oraz konsolidacji demokracji w państwach Ameryki Łacińskiej.

H4. Im większy zakres działań oraz wyższy poziom wsparcia finansowego ze strony Unii Europejskiej tym silniejszy jest wpływ europeizacji *ad extra*.

H5. Efektywność współpracy Unii Europejskiej z państwami Ameryki Łacińskiej jest zróżnicowana w zależności od poziomu rozwoju danego państwa”.

W opinii recenzenta, ww. hipotezy zostały sformułowane poprawnie. Są one adekwatne do celów badawczych pracy a ich potwierdzenie lub odrzucenie ułatwi udzielenie uzasadnionych odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Zatem cele, postawione przez Panią magister Aleksandrę Adamiszyn-Kontek pytania badawcze oraz sformułowane hipotezy zasługują na pozytywną ocenę. Cele badawcze pracy są odpowiednie do zakresu przedmiotowego pracy i jej tematu, który sytuuje się w dziedzinie nauk społecznych i w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Jeśli chodzi o wykorzystane przez Doktorantkę metody badawcze, to zostały one wymienione we wstępie (s. 15-20). Autorka w swojej pracy dokonała triangulacji kilku metod jakościowych i ilościowych. W pracy wykorzystano więc m.in. metodę analizy systemowej, analizy decyzyjnej, instytucjonalnej, porównawczej, historycznej, indukcji i dedukcji oraz krytyczną analizę źródeł (aktów prawnych, dokumentów, danych statystycznych, literatury naukowej). Takie podejście należy uznać za zasadne i właściwe a zastosowane metody i techniki są charakterystyczne dla dziedziny nauk społecznych i dyscypliny nauk o polityce i administracji. Autorka zaproponowała także własny model badawczy, którego zadaniem byłoby osiągnąć wskazane cele badawcze pracy. Ocena tego modelu zostanie dokonana w kolejnej części recenzji.

Ocena zastosowanego modelu badawczego

Autorka recenzowanej pracy we wstępie deklaruje, że w celu dokonania oceny efektywności współpracy UE z państwami Ameryki Łacińskiej w kontekście demokratyzacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, opracowała własny model badawczy. Jego założenia zostały opisane na s. 22-25 a rezultatem zastosowania modelu jest podział badanych państw Ameryki Łacińskiej na trzy grupy pod względem poziomu rozwoju demokracji na państwa z wysokim, średnim i niskim stanem demokracji a następnie ocena oddziaływania UE na te państwa pod kątem wpływu na demokratyzację i rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

W odniesieniu do przyjętych założeń – wskaźników, które są podstawą zaproponowanego modelu, recenzent ma kilka uwag/wątpliwości:

1. PKB *per capita* jako wskaźnik. Pierwsza wątpliwość dotyczy tego, czy w ogóle przyjmować ten wskaźnik w kontekście demokratyzacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Chodzi o to, że nie ma zależności pomiędzy poziomem PKB *per capita* a poziomem demokracji, tzn. jest wiele państw na świecie, w których PKB *per capita* jest bardzo wysoki (i rośnie) i jednocześnie są to państwa autorytarne. Co więcej, wzrost PKB (tak globalnie, jak i *per capita*) wcale nie skutkuje postępowaniem demokratyzacji czy rozwojem społeczeństwa obywatelskiego w tych państwach. Jeśli jednak Autorka chciałaby pozostać przy tym wskaźniku, to warto byłoby albo w ogóle zastąpić wskaźnik PKB *per capita* w danej walucie (w pracy – w USD) wskaźnikiem PKB *per capita* z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej (PPP, *purchasing power parity*) albo chociaż dodać ten wskaźnik do PKB *per capita* w USD. Wskaźnik PKB *per capita* z uwzględnieniem różnic w sile nabywczej pozwoliłby lepiej pokazać realny poziom zamożności w danym państwie. Bowiem różnice w cenach towarów i usług w poszczególnych państwach (szczególnie gdy jest ich relatywnie dużo, jak ma to miejsce w recenzowanej pracy i są one dosyć mocno zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i zamożności) mogą być bardzo znaczne i w rezultacie rzeczywisty poziom życia może być różny przy tym samym albo zbliżonym poziomie PKB *per capita* w danej walucie.

Warto w tym kontekście także zauważyć, że wskaźnik PKB *per capita* (właśnie z uwzględnieniem różnic w sile nabywczej) jest brany pod uwagę przy wyliczaniu HDI, czyli wskaźnika, który Doktorantka uwzględniła. Zatem jeśli Autorka uwzględnia w swoim modelu HDI (słusznie w opinii recenzenta) i jeszcze także PKB *per capita*, to *de facto* PKB *per capita* jest uwzględniany dwukrotnie. Wydaje się, że biorąc pod uwagę wspomniany brak zależności pomiędzy PKB *per capita* a demokracją i rozwojem społeczeństwa obywatelskiego nie jest to uzasadnione.

2. Wskaźnik wzrostu gospodarczego. W opinii recenzenta uwzględnianie tego czynnika – tak, jak to uczyniła Doktorantka, czyli biorąc pod uwagę zmianę PKB tylko w jednym roku (2024 jak wynika ze s. 78, chociaż w tabeli 4 na s. 77 tej informacji brakuje) budzi wątpliwości. Po pierwsze dlatego, że trudno wykazać związek pomiędzy jednoroczną zmianą PKB a demokratyzacją i rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Po drugie, jeśli już koniecznie Autorka chciałaby ten wskaźnik uwzględnić, to znacznie lepiej byłoby uwzględnić dłuższy okres czasu, np. 10 lat, i uśrednić zmiany PKB w danym państwie w tym czasie. Wtedy byłoby to znacznie bardziej reprezentatywne i znacznie lepiej pokazywałoby tendencję zmiany. Jednoroczna zmiana PKB w istocie niewiele mówi o kondycji gospodarki danego państwa a wpływ na poziom tej zmiany mogą mieć zdarzenia jednostkowe i pozostające poza kontrolą władz danego państwa (zmiany koniunktury gospodarczej w wymiarze globalnym czy regionalnym,

zamiany koniunktury gospodarczej u najistotniejszych partnerów gospodarczych, globalne czy regionalne kryzysy gospodarcze, konflikty zbrojne, pandemia, katastrofy naturalne itp.). To, że wystąpienie tego rodzaju okoliczności nie jest tylko możliwością teoretyczną bardzo wyraźnie było widoczne w samym tylko XXI wieku, czyli w czasie, którego dotyczą badania.

3. W opinii recenzenta w kontekście stanu i ewolucji poziomu demokratyzacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego znacznie lepszymi wskaźnikami niż dynamika zmian PKB są takie wskaźniki (indeksy) jak indeks rządów prawa (*rule of law index*), opracowywany przez World Justice Project czy indeks wolności prasy (*press freedom index*), opracowywany przez Reporters without Borders. Uwzględnienie tych wskaźników w zaproponowanym modelu, zdaniem recenzenta, pozwoliłoby lepiej pokazać stan i tendencje zmian w poziomie demokratyzacji oraz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

4. Wszystkim przyjętym czynnikom (wskaźnikom) Autorka przypisała taką samą „wagę”. Wydaje się jednak, że jeśli na ich podstawie ma zostać przeprowadzona klasyfikacja ze względu na poziom demokratyzacji, to przypisywanie w tym kontekście takiego samego znaczenia („wagi”) np. indeksowi demokracji z jednej strony i zmianom PKB w jednym roku z drugiej jest niezbyt trafne. W opinii recenzenta warto byłoby przemyśleć zróżnicowanie znaczenia („wagi”) przyjętych wskaźników.

Uwagi można sformułować także w odniesieniu do założeń i działań, mających na celu pokazanie wpływu UE na demokratyzację i rozwój społeczeństwa obywatelskiego w badanych państwach, co zostało dokonane w rozdziale 9:

1. Autorka, w swoich działaniach zmierzających do operacjonalizacji zebranych danych, posługuje się danymi pokazującymi wartość wymiany handlowej UE, inwestycji zagranicznych oraz pomocy finansowej (humanitarnej i rozwojowej) przekazywanej poszczególnym państwom przez UE w liczbach bezwzględnych. To błąd, gdyż jest oczywiste, że wielkości te będą generalnie wyższe w liczbach bezwzględnych (poza jakimiś sytuacjami specyficznymi) w przypadku państw większych (pod względem wartości globalnego PKB i demograficznym) w porównaniu do państw mniejszych. Ale aby ocenić realne znaczenie i wpływ na gospodarkę (i społeczeństwo) wymiany handlowej, napływu inwestycji zagranicznych czy pomocy dla danego państwa, należałoby podać ich wartości w relacji do wielkości gospodarki (PKB) lub populacji (*per capita*).

2. Jednym z, jak to nazywa Doktorantka, „badanych obszarów”, była „analiza wzrostu gospodarczego państwa poprzez: PKB *per capita* oraz poziom inwestycji zagranicznych” (s. 446 i później kolejne, w analogicznych podrozdziałach rozdziału 9). Po pierwsze, z takiego sformułowania nie jest jasne, czy chodzi o inwestycje, które do danego państwa napłynęły, czy te,

które zostały przez podmioty z danego państwa podjęte w innych państwach. Prawdopodobnie chodzi o inwestycje zagraniczne, które napłynęły do danego państwa. Po drugie, o jakie inwestycje zagraniczne Autorce chodzi? Z tekstu i danych można się domysleć, że raczej o tzw. bezpośrednie ale to powinno być jednoznacznie stwierdzone. Po trzecie, związek „inwestycji zagranicznych” (tych bezpośrednich) ze wzrostem PKB jest luźny, więc wiązanie tych wielkości budzi wątpliwości. Po czwarte, także tutaj ma zastosowanie powyższa uwaga, że wartości inwestycji powinna być odnoszona do wielkości gospodarki danego państwa i/lub do jego populacji (*per capita*).

Samą próbę opracowania własnego modelu badawczego recenzent ocenia pozytywnie. Jednak w opinii niżej podpisanego – w kontekście ewentualnej publikacji przedmiotowej pracy doktorskiej w formie książkowej (lub jej fragmentów, które opierałyby się na opracowanym modelu badawczym, w formie artykułów) – warto byłoby przemyśleć i zweryfikować niektóre, wskazane założenia, na których model został oparty. Druga sugestia w tym kontekście jest taka, aby Doktorantka dokonała gruntownego przeglądu literatury – być może ktoś w jakiejś publikacji również próbował w jakiś sposób ilościowo ocenić wpływ oddziaływania jakiegoś państwa i/lub organizacji międzynarodowej na demokratyzację w innym państwie. Jak wspomniano, zagadnienie badania wpływu (oddziaływania) określonych działań, okoliczności, uwarunkowań itp. na jakies inne procesy, działania, decyzje itp. jest bardzo trudne w naukach społecznych. Ale takie próby są podejmowane i być może wypracowana w tym kontekście metoda/technika badawcza, odpowiednio zmodyfikowana i zaadaptowana do celów, jakie postawiła sobie Doktorantka, mogłaby okazać się bardzo przydatna. Z recenzowanej pracy wynika, że zaproponowany model jest w pełni autorski a być może wsparcie się już wypracowanym dorobkiem badawczym okazałoby się przydatne.

Struktura i treść rozprawy

Recenzowana praca liczy 558 stron i zawiera stronę tytułową, podziękowania dla promotora, wykaz najważniejszych skrótów, spis treści, wstęp, główną część pracy (dziewięć rozdziałów), zakończenie, bibliografię, spis rycin, spis tabel oraz spis wykresów. Praca ma zasadniczo układ problemowy z wyjątkiem dwóch rozdziałów (trzeciego i czwartego), które mają budowę chronologiczną. Taki charakter poszczególnych rozdziałów jest w pełni uzasadniony tematem pracy oraz przyjętymi przez Autorkę celami badawczymi.

Jak wspomniano, we wstępie Doktorantka określiła temat swojej pracy, cele, pytania badawcze, hipotezy oraz wykorzystane metody i techniki badawcze. Autorka w tej części zarysowała także strukturę pracy oraz opisała zbudowany i wykorzystany w badaniach model. Taka zawartość wstępu jest bardzo dobra i w pełni odpowiada wymogom i standardom dla tego rodzaju prac. Słabszą częścią wstępu jest ta pt. Stan badań, której treść w istocie sprowadza się do stwierdzenia, że nie ma publikacji, która podejmowałaby podobny temat jak recenzowana praca. W opinii recenzenta warto byłoby jednak chociaż tylko wskazać publikacje, które dotyczą przynajmniej poszczególnych aspektów pracy Doktorantki.

Zasadnicza część pracy podzielona została na dziewięć rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały mają stanowić swoiste ramy teoretyczne i kontekst dla najistotniejszych dla całej pracy rozdziałów badawczych. W pierwszym Autorka syntetycznie przedstawiła te teorie stosunków międzynarodowych, w których uwzględnia się znaczenie ustroju wewnętrznego państwa – przede wszystkim demokracji – dla jego polityki zagranicznej. Rozdział drugi przybliża pojęcia demokratyzacji, społeczeństwa obywatelskiego oraz europeizacji, czyli kluczowe kategorie w kontekście dalszych fragmentów rozprawy. W ostatnim podrozdziale (2.5) tego rozdziału Doktorantka, na podstawie zaproponowanego przez siebie modelu badawczego, dokonała podziału państw będących przedmiotem badania na trzy grupy pod względem poziomu rozwoju demokracji, co zostało wykorzystane w kolejnych rozdziałach. W rozdziale trzecim Doktorantka zarysowała działania UE (WE) wobec państw Ameryki Łacińskiej do roku 2000 a w czwartym opisała aktywność UE wobec tego regionu okresie, który stanowi już *stricte* okres badany (2000-2022).

Rozdziały piąty, szósty i siódmy zbudowane zostały według tego samego schematu. Jak wspomniano, w rozdziale drugim Autorka, w oparciu o przyjęte przez siebie założenia badawcze i kryteria, podzieliła wszystkie państwa Ameryki Łacińskiej, które zostały objęte badaniem, na trzy grupy: wysoko (5 państw), średnio (8 państw) i nisko (7 państw) rozwinięte. I w kolejnych podrozdziałach tych trzech rozdziałów opisała uwarunkowania współpracy danego państwa z UE, stan i zmiany w zakresie demokratyzacji i społeczeństwa obywatelskiego danego państwa oraz wpływ na dane państwo działań UE (europeizacji). W tych właśnie fragmentach można dostrzec zasygnalizowany wyżej problem z oceną wpływu – treść tych podrozdziałów dotyczy przede wszystkim wartości pomocy UE udzielonej poszczególnym państwom oraz realizowanych przez UE różnych programów pomocy, wsparcia itp., istotnych w kontekście demokratyzacji i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

W rozdziale ósmym Doktorantka opisała relacje najważniejszych regionalnych ugrupowań integracyjnych funkcjonujących w Ameryce Łacińskiej z UE. Ostatni, dziewiąty roz-

dział, zawiera – dokonana w oparciu o zaproponowany przez Autorkę model – ocenę efektywności działań UE w zakresie wpływu na demokratyzację i społeczeństwo obywatelskie w badanych 20 państwach Ameryki Łacińskiej. W tym rozdziale Autorka – analogicznie jak w rozdziałach 3-5 – podzieliła badane państwa na trzy grupy, tzn. wysoko, średnio oraz nisko rozwinięte.

W zakończeniu Autorka zawarła podsumowanie i najważniejsze wnioski z przeprowadzonych przez siebie badań. Trochę szkoda, że ta część pracy nie została zbudowana w sposób, w którym Doktorantka odniosłaby się do postawionych przez siebie we wstępie pytań badawczych oraz hipotez bezpośrednio i w analogicznej kolejności jak zostały one postawione we wstępie.

Zarysowana struktura recenzowanej pracy, jej podział na rozdziały i podrozdziały są odpowiednie i adekwatne do tematu oraz celów pracy. Struktura pracy, tzn. zakres przedmiotowy poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów oraz ich kolejność, są przemyślane, spójne, przejrzyste i logiczne. Dzięki takiej ich kolejności i zawartości, czytelnik nie ma problemu ze zrozumieniem wyводу prowadzonego przez Autorkę.

Poziom merytoryczny rozprawy

Pani magister Aleksandra Adamiszyn-Kontek swoją pracę doktorską napisała na zadowalającym poziomie merytorycznym. Biorąc pod uwagę treść pracy, należy uznać – z zastrzeżeniem uwag dotyczących zaproponowanego modelu badawczego – że jej cele zostały osiągnięte. Autorka wykazała się bardzo dobrą znajomością odpowiednich regulacji prawnych (przede wszystkim UE) oraz innych dokumentów. Zgromadzony materiał o charakterze źródeł pierwotnych, tzn. treść regulacji prawnych i innych dokumentów został dobrze wykorzystany i uzupełniony źródłami wtórnymi, czyli przede wszystkim bardzo bogatą literaturą przedmiotu. Recenzowana praca jest wystarczająco osadzona w literaturze dotyczącej jej tematu, Doktorantka potrafiła krytycznie ją wykorzystać. Chodzi tutaj zarówno o zagadnienia dotyczące teoretycznych aspektów demokratyzacji i społeczeństwa obywatelskiego, jak i relacji zewnętrznych UE oraz funkcjonowania systemów politycznych państw Ameryki Łacińskiej. Należy podkreślić, że Autorka podjęła się ambitnego przedsięwzięcia, uwzględniając aż 20 państw. Zawarte w pracy opisy zjawisk, procesów itp. oraz przywołane fakty są dobrze dobrane i przedstawione rzetelnie.

Jako na słabsze elementy pracy można wskazać brak w podrozdziałach 2.1 i 2.2 (dotyczących demokratyzacji i społeczeństwa obywatelskiego) odwołań do kilku autorów „klasycznych” w tym zakresie, tzn. m.in. do A. de Tocqueville’a, K. Poppera, S. M. Lipseta, S. Huntingtona, G. Sartoriego czy R. Dahla.

Relatywnie sporo jest także błędów, nieścisłości, pomyłek bardziej szczegółowych i „technicznych” (patrz poniżej).

Uwagi/sugestie szczegółowe dotyczące treści pracy

Szczegółowe uwagi recenzenta dotyczące treści pracy są następujące:

1. Niezrozumiała jest kolejność podrozdziałów w rozdziale pierwszym; opisane teorie stosunków międzynarodowych nie są ułożone ani chronologicznie, ani wedle ich wagi (znaczenia dla teorii stosunków międzynarodowych).
2. Podobna uwaga jak wyżej dotyczy kolejności w tabeli 2 (s. 55-56), tzn. nie wiadomo dlaczego taka kolejność autorów. Uporządkowanie ich chronologicznie byłoby chyba lepszym rozwiązaniem i pokazywałoby ewolucję w temacie, którego dotyczy tabela.
3. Na s. 58 Autorka przywołuje m.in. T. Paine’a, A. de Tocqueville’a, T. Hobbes’a ale ani nie robi bezpośrednio odwołań do prac tych autorów, ani nawet pośrednio (cyt. za).
4. Na s. 59 Autorka przywołuje koncepcję Helda nie robiąc żadnego przypisu. Podobnie jest np. na s. 65, na której jest przywołane nazwisko A. Pacześniak bez przypisu.
5. Kolejność w zapisach niektórych przypisów jest niepoprawna, tzn. najpierw jest publikator (Dz. U. UE) a potem tytuł traktatu (np. przypisy 118, 119, 734, 832, 834, 838). Z kolei np. w przypisie 127 lepiej byłoby podać odpowiedni Dz. U. UE zamiast adresu internetowego. Czasami brakuje w przypisach niektórych elementów a czasami niektóre są zbędne.
6. Przywołując jakichś autorów, Doktorantka czasami pisze pełne imię i nazwisko, czasem inicjał imienia i nazwisko, a czasami tylko nazwisko. Lepiej byłoby zachować w takich sytuacjach konsekwencję i podawać przynajmniej inicjały a najlepiej pełne imię.
7. Na s. 67 jest otwarty cudzysłów ale nie jest on zamknięty ani nie ma żadnego przypisu.
8. W tabeli 3, w której Autorka syntetycznie przedstawia różne rozumienia pojęcia europeizacja, lepiej byłoby dotrzeć i wykorzystać samodzielnie prace przywoływanych autorów zamiast korzystać z „pośrednictwa” innych badaczy.
9. W tabeli 4 brak jest informacji jakich lat dotyczą podane wskaźniki.

10. Na s. 77 Autorka pisze o PKB *per capita* w „dolarach” ale nie pisze w jakich (dolar to nazwa waluty w wielu państwach). Oczywiście można domyśleć się, że chodzi o USD, tym bardziej, że w wielu innych miejscach ten skrót jest używany, ale dla precyzji lepiej za każdym razem pisać USD.
11. Błędny zapis na s. 78: „4-9999 USD” gdy z kontekstu wynika, że Autorce chodzi o przedział 4000-9999 USD.
12. Na s. 80 Autorka pisze o przyjęciu do UE Hiszpanii i Portugalii podczas gdy w 1986 r. UE jeszcze nie istniała. To samo dotyczy lat 70. XX w. – na s. 89 Autorka pisze o „potępieniu przez Unię reżimu faszystowskiego w Chile”.
13. Na s. 93 Autorka wymienia m.in. rezolucje nie podając instytucji, które je przyjęły.
14. W pracy zdarzają się zdania, fragmenty, sformułowania niejasne i/lub nieprecyzyjne, jak np. te na s. 105-106: „powstanie nadwyżki handlowej Ameryki Łacińskiej z UE w wysokości 12 miliardów dolarów stała się deficytem”, „doświadczenie przez Unię znacznego spadku udziału w handlu w regionie, jednakże nadal stanowił on 15% całości handlu poza regionem”, „funkcjonowanie UE w bezpośrednich inwestycjach zagranicznych napływających do regionu wzrastał”, „koncentrowanie się działań w Ameryce Łacińskiej wokół pomocy dla organizacji gospodarczej (Mercosur), gdzie UE była głównym partnerem zewnętrznym (50% działalności)”, „W związku z opisanymi powyżej założeniami/celami stosunków gospodarczych obydwu badanych stron na pierwsze dwie dekady XXI wieku należy to zweryfikować poprzez powstałe w okresie 2000-2020 umowy bilateralne oraz regionalne”.
15. Tabela 6, s. 122 – zawarte w niej pojęcia sprawiają wrażenie jakby były dosłownymi „kalkami” z języka obcego i są zupełnie niejasne, np. „społeczny minimalizm”, „rozbudowa aktywów i możliwości”, „centralność w rynku towarów i usług” i szereg innych w tej tabeli.
16. Wykres 7, s. 125 – brakuje informacji w jakiej jednostki walutowej ta pomoc została przekazana (lewa oś wykresu).
17. Na s. 126, przed przypisem 198, pomieszczone są rzędy wielkości przekazanej pomocy, tzn. miliardy i miliony euro.
18. Wykres 8 – Autorka podaje, że pomoc ODA jest w miliardach dolarów (znów: jakich) podczas gdy przy lewej osi wykresu są wartości od 0 do 1600, co oznaczałoby, że wartość tej pomocy wynosiła ponad bilion euro (ponad tysiąc miliardów). To oczywiście niemożliwe i zapewne chodzi o miliony (tysiące milionów czyli ponad miliard euro). To samo dotyczy także wykresów 47-66.
19. Na s. 388 są aż trzy cytaty bez podania ich źródeł.

20. W bibliografii chyba lepiej byłoby akty prawne i dokumenty umieścić w osobnych grupach i na pewno uporządkować je chronologicznie.

Bibliografia/źródła rozprawy oraz sposób ich wykorzystania. Język i styl rozprawy

Pod względem językowym, praca Pani magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek napisana została w dobrym stylu. Generalnie, poza kilkoma fragmentami, Autorka jasno i zrozumiale formułuje swoje myśli. Narracja jest spójna, logiczna i zrozumiała. Pod względem edytorskim praca przygotowana została starannie i zgodnie ze standardami; jej układ jest przejrzysty i nie przysparza żadnych kłopotów odbiorze. Zdarzające się usterki techniczne (stylistyczne, grammatyczne, interpunkcyjne, tzw. literówki) nie utrudniają odbioru treści pracy.

Liczba, wiarygodność i różnorodność wykorzystanych w pracy materiałów źródłowych i literatury przedmiotu jest duża. Autorka dobrze dobrała materiały źródłowe oraz publikacje naukowe do przygotowania swojej pracy. Dobrana baza źródeł i tekstów naukowych jest odpowiednio różnorodna, tzn. wśród nich znajdują się m.in. akty prawne, wiele innych dokumentów, publikacje naukowe, źródła internetowe. Autorka pewno włożyła wiele pracy i wysiłku w zgromadzenie, analizę oraz wykorzystanie zebranego materiału źródłowego.

Podsumowanie i konkluzja

Generalna ocena pracy doktorskiej Pani magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek jest pozytywna. Wskazane uwagi, wśród których najistotniejsze są te, które dotyczą zaproponowanego modelu badawczego, nie zmieniają takiej oceny. Jest to praca, w której podjęto bardzo istotny problem, o charakterze nie tylko teoretycznym (*stricte* naukowym), ale także o potencjalnie dużym znaczeniu praktycznym. Tematyka pracy sytuuje się w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Cele badawcze zostały postawione prawidłowo i zostały zrealizowane, pod względem metodologicznym praca odpowiada wymogom prac doktorskich w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Poziom merytoryczny pracy jest dobry, Autorka wykazała się wysoką wiedzą dotyczącą problematyki, o której pisze. Doktorantka wykazała się także dobrą znajomością literatury dotyczącej tematu, w którym przeprowadziła badania oraz umiejętnością korzystania z różnorodnych materiałów mogących służyć jako podstawa badań naukowych.

Biorąc powyższe pod uwagę, wyrażam pogląd, że przedstawiona praca doktorska Pani magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek pt. *Demokratyzacja i społeczeństwo obywatelskie w relacjach Unia Europejska – państwa Ameryki Łacińskiej w latach 2000-2024*, której promotorem jest Pani prof. UAM dr hab. Beata Przybylska-Maszner, spełnia warunki stawiane pracom doktorskim określone w art. 187 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, to znaczy „prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie [...] oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej” (art. 187 ust. 1) a „przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego” (art. 187 ust. 2). Dlatego wnioskuję o dopuszczenie Pani magister Aleksandry Adamiszyn-Kontek do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

dr hab. prof. UŚ Tomasz Kubin